

De kleine Nederlandse macht

De Nederlandse invloed in de Joegoslaviëcrisis.

BA-Scriptie

Naam: Jelle Veerman

Studentnummer: 5952859

17-01-2020

2019-2020 2 Ges-Bachelor Eindwerkstuk (GE3V14054)

Aantal woorden: 7880

Begeleider: Stefanie Massink

Abstract: In deze scriptie wordt gekeken naar de invloed van kleine staten binnen de internationale gemeenschap. Binnen de verschillende theorieën van de Internationale Betrekkingen wordt onderzocht of kleine staten internationale invloed hebben. Als casus wordt daar de Nederlandse invloed in de Joegoslavische Burgeroorlog voor gebruikt. Met behulp van Tweede Kamer stukken wordt onderzocht hoe de Nederlandse ministers invloed op de crisis probeerden uit te oefenen. Nederland had als alleenstaand land weinig invloed op de situatie in Joegoslavië maar doormiddel van multilaterale verbanden had het een beperkte inspraak op de internationale gemeenschap. De positie van de internationale gemeenschap wordt geschetst met behulp van resoluties van de VN-Veiligheidsraad.

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Hoofdstuk 1: Joegoslavië: de tikkende tijdbom	6
Hoofdstuk 2: De Tweede Kamer over het begin van de Joegoslavische Burgeroorlog.....	10
Hoofdstuk 3: De Nederlandse deelname aan UNPROFOR.....	16
Conclusie	21
Bibliografie	23

Inleiding

Begin jaren negentig van de twintigste eeuw viel Joegoslavië uiteen in een bloederige oorlog. Sinds de Tweede Wereldoorlog had Europa geen conflict gezien van deze mate. De burgeroorlog kostte duizenden burgers het leven met als piek de genocide tijdens de Val van Srebrenica. De Verenigde Naties (VN) hebben geprobeerd het conflict binnen de perken te houden doormiddel van de vredesmissie United Nations Protection Force (UNPROFOR). Nederland was met de verschillende Dutchbats onderdeel van deze missie en was belast met het verdedigen van Srebrenica.

Dit onderzoek zal gaan over de Nederlandse invloed op de vredesmissie in voormalig Joegoslavië. Het zal een toevoeging vormen aan het wetenschappelijke debat over hoeveel invloed kleine staten, zoals Nederland, uitoefenen in de internationale politiek. Binnen het vakgebied van de Internationale Betrekkingen bestaan meerdere stromingen over de vraag hoeveel internationale invloed kleine staten kunnen hebben. Aan de ene kant is er het realisme. Realisten gaan uit van het concept van anarchie in het internationale systeem. Binnen die anarchie zijn staten alleen uit op eigen belang en macht. Internationale beslissingen worden niet genomen met morele of ideologische redenen maar door militaire macht.¹ Een klein land zou, volgens het realisme, dus geen enkele macht hebben in de internationale politiek.

Aan de andere kant is er het liberalisme. Liberalen gaan ervan uit dat de mens van nature goed is en in staat is zich moreel te ontwikkelen. Het liberale wereldbeeld gaat ervan uit dat internationale samenwerking mogelijk is op basis van gedeelde belangen, regels, normen en waarden. Kleine staten hebben op die manier een invloed in de internationale politiek, die niet zo anarchistisch geregeld is zoals de realisten dat voorstellen. Staten zijn in zekere mate geordend. Normen en waarden, zoals mensenrechten, hebben dus invloed in de internationale politiek maar evengoed zijn er economische belangen. Ook zijn er internationale instituties en transnationale organisaties die invloed hebben in de internationale politiek.² In de theorie van het liberalisme wordt dus veronderstelt dat kleine staten invloed hebben in de internationale politiek.

In de internationale betrekkingen is veel geschreven over deze discussie. Om te beginnen is er veel onderzoek gedaan naar de invloed van kleine staten in het algemeen. Een voorbeeld hiervan is het boek *Small States in International Relations* geschreven door een aantal onderzoekers van de Universiteit van Washington in het vakgebied Internationale Betrekkingen. Hierin wordt een overzicht gegeven van het gedrag van kleine staten in de internationale politiek.³ Een ander voorbeeld van een onderzoek naar de invloed van kleine staten doet de econoom Matthias Wrede in zijn artikel 'Small States, Large Unitary States and Federations'.⁴ Hierin onderzoekt Wrede hoe kleine staten verbonden sluiten in de vorm van een unie om hun macht te vergroten. Wrede onderzoekt de invloed van kleine staten op een economische manier. Het onderzoek dat in dit paper centraal staat zal historisch van aard zijn. Een ander voorbeeld is de essaybundel *Margins for Manoeuvre in Cold War Europe: The*

¹ Robert J. Jackson, *Global Politics in the 21st Century* (Cambridge 2013) pagina 62.

² Jackson, *Global Politics*, aldaar 64.

³ Christine Ingebritsen, *Small States in International Relations*, (zp 2006).

⁴ Matthias Wrede, 'Small States, Large Unitary States and Federations', *Public Choice*, Vol. 19 (april 2004) 219-240, aldaar 222.

Influence of Smaller Powers. Het interessante aan deze bundel is dat het niet focust op de militaire macht of 'defensive power' maar op de bewegingsruimte die kleine staten in de internationale politiek hebben.⁵

Ook over de Nederlandse rol, als kleine staat, in de internationale politiek is het een en ander geschreven. Zo wijdt Jan Hoffenaar in *De wereld volgens Nederland* een hoofdstuk aan 'Nederland en zijn militaire veiligheid'. In dit hoofdstuk gaat Hoffenaar in op de vraag of Nederland gezien kan worden als kleine staat. Een kleine staat kan immers gedefinieerd worden op meerder aspecten, zoals oppervlakte, inwonersaantal of bruto nationaal product. Hoffenaar gebruikt Nederland als kleine staat voor zijn onderzoek.⁶ Hoffenaar is niet de enige die onderzoek doet naar de invloed van kleine staten met Nederland als casus. De essaybundel *Shaping the International Relations of the Netherlands, 1815-2000* onderzoekt bij verschillende casussen de Nederlandse invloed in de internationale politiek. In deze bundel wordt de vraag gesteld of Nederland inderdaad als kleine staat kan worden gezien en geeft een aantal punten om het tegendeel te bewijzen.⁷ Hoewel deze punten interessant zijn wordt in deze scriptie in navolging van Hoffenaar Nederland als kleine staat beschouwd omdat dit een gangbaar standpunt is. Een ander voorbeeld van bestaande literatuur over de invloed van Nederland als kleine staat komt naar voren in het artikel 'Human Rights in the Foreign Policy of the Netherlands'. Hierin doen Peter Baehr, Monique Castermans-Holleman en Fred Grünfeld onderzoek naar de invloed van mensenrechten in de internationale politiek. Als casus gebruiken ze daarvoor het Nederlandse buitenlands beleid.⁸

Het meest bekende onderzoek over Nederland en de Joegoslaviëcrisis, het thema van deze scriptie, is ongetwijfeld gedaan door het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD). Tussen 1996 en 2002 deed het NIOD, onder leiding van Hans Blom, onderzoek naar de Nederlandse betrokkenheid in Joegoslavië. Over het onderzoek bracht het NIOD het rapport *Srebrenica: een 'veilig' gebied* uit.⁹ Over de Nederlandse betrokkenheid specifiek in de internationale politiek in de Joegoslaviëcrisis is ook onderzoek gedaan. Norbert Both heeft naar aanleiding van zijn proefschrift hier een boek over geschreven. Hij onderzoekt de Nederlandse invloed op de Bosnië oorlog tijdens het conflict.¹⁰ Waar het onderzoek van Both zich voornamelijk focust op het moment dat de Nederlandse militaire uitgezonden zijn, zal deze scriptie gaan over de Nederlandse invloed op de internationale politiek voorafgaand aan de Val van Srebrenica.

Hoewel de bestaande literatuur waardevolle inzichten heeft opgeleverd is de periode voor het uitzenden van Dutchbat nog onderbelicht. Om een toevoeging aan dit debat te zijn wordt de volgende

⁵ Laurien Crump, Susanna Erlandsson, e.a., *Margins for Manoeuvre in Cold War Europe: The Influence of Smaller Powers* (2019).

⁶ Jan Hoffenaar, 'Nederland en zijn militaire veiligheid', in Mathieu Segers, Jacco Pekelder en Remco Raben, *De wereld volgens Nederland* (Amsterdam 2015) pagina 179.

⁷ Ruud van Dijk, Samuël Kruizinga, Vincent Kuitenbrouwer, e.a., *Shaping the International Relations of the Netherlands, 1815-2000* (2018).

⁸ Peter Baehr, Monique Castermans-Holleman en Fred Grünfeld, 'Human Rights in the Foreign Policy of the Netherlands', *Human Rights Quarterly* Vol. 24, No. 4 (November 2002) 992-1010, aldaar 995.

⁹ NIOD, *Srebrenica: een 'veilig' gebied* (2002, Amsterdam).

¹⁰ Norbert Both, 'Introduction', in: *From Indifference to Entrapment. The Netherlands and the Yugoslav Crisis, 1990-1995* (zp 2000) pagina 26.

onderzoeksvraag gesteld: hoe heeft de Nederlandse regering invloed gehad op de VN-vredesmissie naar voormalig Joegoslavië? De periode die onderzocht zal worden is vanaf het begin van de Joegoslavische oorlog in begin 1990 tot het moment dat Dutchbat in Joegoslavië aankomt op 22 februari 1994. Vanaf dit moment is het voor de Nederlandse regering namelijk niet meer mogelijk om hun keuzes te veranderen. De Nederlandse soldaten zijn dan aangekomen en zijn er zeker van dat ze naar Srebrenica moeten.

Voordat er antwoord kan worden gegeven op de hoofdvraag dient de situatie in Joegoslavië voorafgaand aan de oorlog onderzocht te worden. In het eerste hoofdstuk zal dan ook de geschiedenis van Joegoslavië en de Joegoslaviëoorlog beknopt worden uitgelegd. Dit zal gebeuren aan de hand van secundaire literatuur waaronder het rapport dat het NIOD over de Val van Srebrenica schreef. Vervolgens zal er onderzocht worden wat de internationale gemeenschap voor oplossingen bedacht. Dit zal worden onderzocht door verschillende bronnen van internationale organisaties zoals de VN te bestuderen. Bijvoorbeeld de resoluties die de Veiligheidsraad aannam met betrekking tot de Joegoslavië oorlog. Vervolgens zal worden onderzocht wat de reactie en invloed van de Nederlandse politiek was op deze oplossingen. Dit zal gebeuren door Tweede Kamerdebatten en brieven van de betrokken ministers aan de Tweede Kamer te analyseren.

De meeste bronnen zijn digitaal te vinden en openbaar gemaakt door de desbetreffende instelling. De VN houdt een overzichtelijk archief bij waarop alle resoluties van de Veiligheidsraad per jaar in te zien zijn.¹¹ Per resolutie staat vermeld waarop deze betrekking heeft, meestal is dit een land maar soms ook een situatie. Dat deze lijst volledig is kan worden opgemaakt aan de nummering van elke resolutie die doorloopt. Het gebruik van de resoluties van de Veiligheidsraad is niet probleemloos. De notulen van de Veiligheidsraad zijn niet openbaar. Wat de deelnemende landen in de raad hebben gezegd is dus lastig los van elkaar te onderzoeken. Het is wel mogelijk om naar de uitkomst van de vergaderingen te kijken doormiddel van de aangenomen resoluties. Hieruit kan de consensus van de Veiligheidsraad worden opgemaakt.

De Tweede Kamerdebatten en brieven van verschillende ministers zijn eveneens digitaal beschikbaar.¹² Met behulp van de zoektermen 'Joegoslavië', 'Bosnië', 'Srebrenica' en 'UNPROFOR' zijn de Tweede Kamerdebatten gezocht. De brieven die ministers over de situatie in Joegoslavië aan de Tweede Kamer stuurden zitten in een speciaal dossier, 'De situatie in Joegoslavië'.¹³ In dit dossier bevinden zich ook verschillende rapportages die de ministers aan de Tweede Kamer schrijven. In dit onderzoek is gekozen om geen onderzoek binnen de archieven van Buitenlandse Zaken te doen aangezien dit in het onderzoek van Norbert Both al uitgebreid gedaan is.

¹¹ Deze zijn te vinden op <https://www.un.org/securitycouncil/content/resolutions-0>.

¹² Online via de site officiëlebevestigingen.nl.

¹³ Dit dossier heeft als nummer 22 181 en is online terug te vinden.

Hoofdstuk 1: Joegoslavië: de tikkende tijdbom

Om antwoord te geven op de onderzoeksvraag is het eerst van belang om de historische context over de Bosnische Burgeroorlog uiteen te zetten. De oorsprong van de Bosnische Burgeroorlog gaat eigenlijk terug naar het einde van de Eerste Wereldoorlog. Als bufferstaat tegen het machtige Duitsland werd Joegoslavië opgericht waarin geen rekening is gehouden met etnische groepen binnen deze nieuwe staat. Elk van deze groepen hadden een eigen geschiedenis die vaak terugging tot in de middeleeuwen. De grootste staat binnen het nieuw gevormde Joegoslavië is Servië die de premier, het leger en de koning leverde. In het eerste decennium van het bestaan van Joegoslavië heerste er dan ook veel onrust. De Kroaten, Slovenen, Montenegrijnen en Macedoniërs waren het oneens met de nieuwe grondwet die van Joegoslavië een 'Greater Serbia' maakte. Hier kwam in 1929 een einde aan toen Koning Alexander de grondwet afwees en een koninklijke dictatuur vestigde onder de naam 'Koninkrijk Joegoslavië'.¹⁴

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd Joegoslavië al in 1941 binnengevallen door Duitsland en bij het Derde Rijk gevoegd. Tijdens de Duitse bezetting was er in Joegoslavië veel verzet, waaronder de groepering rondom de communistische Josep Broz, beter bekend als Tito. Tijdens de Tweede Wereldoorlog kreeg de verzetsbeweging van Tito weinig hulp van de Sovjet-Unie. Na de oorlog was het regime van Tito daarom wel communistisch maar niet hecht met de Sovjet-Unie.¹⁵

Het regime van Tito was vrij stabiel. Tito was een communistische dictator die (etnische) onrust onderdrukte en politieke tegenstanders de mond snoerde. Na zijn dood in 1980 veranderde dat. Tito had tijdens zijn laatste regeringsjaren Joegoslavië opgedeeld in deelstaten om etnische problemen te voorkomen. In 1987 werd Slobodan Milošević de leider van de deelstaat Servië. Hij riep de Serven op om weer te strijden voor een 'Greater Serbia'. In 1991 verklaarde Slovenië zich onafhankelijk van Joegoslavië. Aangezien er in het gebied dat Slovenië claimde vrijwel alleen etnische Slovenen leefden leverde dat niet veel problemen op. Dat was anders bij Kroatië en Bosnië-Herzegovina waar grote delen van de bevolking uit etnische Serviërs bestond. Milošević weigerde om Bosnië af te staan en daarmee zijn droom voor het 'Greater Serbia' te laten varen. De Joegoslavische Burgeroorlog begon in 1991 in Slovenië en Kroatië maar breidde snel uit naar Bosnië. Dit leidde in oktober 1991 tot de Bosnische Burgeroorlog.¹⁶

Nu de geschiedenis van de Bosnische Burgeroorlog in het kort geschetst is kan er gekeken worden naar de internationale reactie op het conflict. De eerste resolutie die de VN-Veilighedsraad aannam met betrekking tot Joegoslavië is resolutie 713. In deze resolutie, aangenomen op 25 september 1991, gaf de Veiligheidsraad aan dat de raad erg bezorgd was over de gevechten in Joegoslavië. De VN kreeg de primaire verantwoordelijkheid voor de vrede en veiligheid. Tevens riep de raad de vechtende partijen op om hun volle medewerking te verlenen om vrede te bereiken en werd Secretaris-Generaal Javier Pérez de Cuéllar gevraagd om assistentie te verlenen zonder verdere

¹⁴ Jumana Poonawala, 'Yugoslavia: The Inevitable Fragmentation', *Pakistan Horizon* 46 (1993) 73–106, aldaar 81.

¹⁵ Donny Gluckstein, 'Yugoslavia – Balancing Powers', in: *A People's History of the Second World War. Resistance Versus Empire* (zp 2012) 25–37, aldaar 36.

¹⁶ Adam Jones, *Genocide: A Comprehensive Introduction* (3 edition; London ; New York 2016).

vertraging.¹⁷ Met het aannemen van resolutie 721 werd daar op 27 november aan toegevoegd dat er een VN vredesmissie als mogelijkheid werd gezien.¹⁸ Op 15 december van dat jaar werd hier gehoor aan gegeven door een kleine groep van militaire officieren, civiele politie en VN personeel naar Joegoslavië te sturen ter voorbereiding op een vredesmissie.¹⁹ Uiteindelijk nam de Veiligheidsraad op 21 februari 1992 een resolutie aan waarin de United Nations Protection Force (UNPROFOR) een mandaat van een jaar kreeg 'to create conditions of peace and security.' Dit mandaat viel onder hoofdstuk VII van het VN Handvest waardoor de missie militaire acties mocht ondernemen om vrede en veiligheid te creëren.²⁰ Elke keer wanneer het mandaat verlengd werd ging het wederom om een hoofdstuk VII mandaat. Het belang van het 'hoofdstuk VII mandaat wordt later uitgelegd. Het oorspronkelijke mandaat hield in dat UNPROFOR een aantal United Nations Protected Areas (UNPAs) zou creëren. De UNPAs zouden veilig zijn voor aanvallen van het, door Servië gecontroleerde, Joegoslavisch Nationale Leger en zou toezien op de demilitarisering van dit leger.²¹ De UNPAs waren gekozen omdat dit gebieden waren waar een grote meerderheid van de bevolking Servisch was. Het mandaat werd door het jaar 1992 nog enkele malen uitgebreid met meerdere zones, mogelijkheid tot grenscontroles en een versterking van de troepen.²²

Bovenstaande resoluties hadden tot dan toe betrekking op Kroatië omdat daar de gevechten oorspronkelijk zijn begonnen. In Bosnië-Herzegovina werd sinds begin 1992 gevochten met aan de ene kant Bosnische Moslims en Bosnische Kroaten en aan de andere kant Bosnische Serviërs.²³ Hierdoor werd op 8 juni 1992 Resolutie 758 aangenomen om het mandaat van UNPROFOR te vergroten naar Bosnië.²⁴ In eerste instantie ging het om het beveiligen van humanitaire hulp maar op 14 september werden er ook in Bosnië UNPAs gecreëerd. In Bosnië kregen ze de naam 'Safe Haven'. Hiermee werd het mandaat in Bosnië vergroot. UNPROFOR mocht alleen geweld gebruiken als ze zelf werden aangevallen.²⁵

¹⁷ Resolutie 713 van de VN Veiligheidsraad, aangenomen op 25 september 1991 ([https://undocs.org/S/RES/713\(1991\)](https://undocs.org/S/RES/713(1991))) geraadpleegd op 2 december 2019.

¹⁸ Resolutie 721 van de VN Veiligheidsraad, aangenomen op 27 november 1991 ([https://undocs.org/S/RES/721\(1991\)](https://undocs.org/S/RES/721(1991))) geraadpleegd op 2 december 2019.

¹⁹ Resolutie 724 van de VN Veiligheidsraad, aangenomen op 15 december 1991 ([https://undocs.org/S/RES/724\(1991\)](https://undocs.org/S/RES/724(1991))) geraadpleegd op 2 december 2019.

²⁰ Resolutie 743 van de VN Veiligheidsraad, aangenomen op 21 februari 1992 ([https://undocs.org/S/RES/743\(1992\)](https://undocs.org/S/RES/743(1992))) geraadpleegd op 2 december 2019.

²¹ Resolutie 749 van de VN Veiligheidsraad, aangenomen op 7 april 1992 ([https://undocs.org/S/RES/749\(1992\)](https://undocs.org/S/RES/749(1992))) geraadpleegd op 2 december 2019.

²² Resoluties 762, 769 en 802 van de VN Veiligheidsraad (undocs.org) geraadpleegd op 2 december 2019.

²³ *Rapport van de United Nations Protection Force missie* (september 1996).

²⁴ Resolutie 758 van de VN Veiligheidsraad, aangenomen op 8 juni 1992 ([https://undocs.org/S/RES/758\(1992\)](https://undocs.org/S/RES/758(1992))) geraadpleegd op 2 december 2019.

²⁵ Resolutie 776 van de VN Veiligheidsraad, aangenomen op 14 september 1992 ([https://undocs.org/S/RES/776\(1992\)](https://undocs.org/S/RES/776(1992))) geraadpleegd op 2 december 2019.

In februari 1993 verliep het eerste mandaat van UNPROFOR. Door het jaar 1993 heen besloot de Veiligheidsraad om het mandaat met verschillende resoluties voor telkens drie maanden te verlengen.²⁶ Tot het mandaat uiteindelijk met zes maanden werd verlengd tot 31 maart 1994.²⁷

In april 1993 trokken Bosnische-Servische troepen rond de gebieden om Srebrenica waarbij vele burgerslachtoffers vielen. Ook verstoorden deze aanvallen de humanitaire hulp die de VN in het gebied organiseerden. Als antwoord nam de Veiligheidsraad Resolutie 819 aan waarin Srebrenica een *Safe Area* werd die vrij moest zijn van gewapende aanvallen en ander geweld. In deze resolutie werd gesproken van 'ethnic cleansing' en de situatie in Bosnië werd bestempeld als een mogelijke genocide.²⁸ Het bestempelen van een situatie als genocide is belangrijk omdat in 1948 de VN het Verdrag inzake de voorkoming en bestraffing van genocide tekenden. Onder artikel drie van het genocideverdrag staat dat het strafbaar is om kennis te hebben van een genocide en er niets aan te doen.²⁹ De VN waren dus verplicht om te handelen.

Met Resolutie 838 vroeg de Veiligheidsraad aan de Secretaris-Generaal Boutros Boutros-Ghali, die op 1 januari 1992 Pérez de Cuéller opvolgde, de mogelijkheid om UNPROFOR uit te breiden.³⁰ De Secretaris-Generaal besloot de missie uit te breiden maar zette slechts de minimale mogelijkheden in. Ook liet hij weten dat de kosten van de missie al ver boven de begroting uitstaken en dat het niet waarschijnlijk was dat er grote uitbreidingen zouden komen.³¹ Zo besloot de Secretaris-Generaal samen met zijn speciaal vertegenwoordiger voor voormalig Joegoslavië en de NAVO dat luchtsteun noodzakelijk was. Hij liet de Veiligheidsraad echter ook weten dat de middelen van UNPROFOR onvoldoende waren om luchtsteun te kunnen bieden. De conclusie werd dat UNPROFOR NAVO-luchtsteun mocht inzetten als de Veiligheidsraad daarmee akkoord ging.³² Als onderdeel van het klaarmaken van UNPROFOR om luchtsteun te ontvangen werden een aantal eenheden groteerd. Deze rotatie kwam tot een eind op 10 maart 1994 toen het Nederlandse bataljon, Dutchbat I, de Canadese troepen afloste.³³

Gedurende de rest van de Bosnische Burgeroorlog bleef de onrust aanhouden. Vanaf het overdragen van Srebrenica van de Canadezen op de Nederlanders waren er problemen met Dutchbat. Doordat Srebrenica omsingeld was door Bosnisch-Servische soldaten was de bevoorrading lastig. Door blokkades bleef de bevoorrading een probleem gedurende 1994 en de eerste helft van 1995. Uiteindelijk werd Srebrenica tussen 11 en 13 juli 1995 veroverd waarna ruim zeventuizend

²⁶ Resoluties 807, 815 en 847 van de VN Veiligheidsraad (<https://undocs.org>) geraadpleegd op 2 december 2019.

²⁷ Resolutie 871 van de VN Veiligheidsraad aangenomen op 1 oktober 1993 ([https://undocs.org/S/RES/871\(1993\)](https://undocs.org/S/RES/871(1993))) geraadpleegd op 3 december.

²⁸ Resolutie 819 van de VN Veiligheidsraad aangenomen op 16 april 1993 ([https://undocs.org/S/RES/819\(1993\)](https://undocs.org/S/RES/819(1993))) geraadpleegd op 3 december 2019.

²⁹ Verdrag inzake de voorkoming en bestraffing van genocide (Parijs 1948) (<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%2078/volume-78-I-1021-English.pdf>) geraadpleegd op 3 december 2019.

³⁰ Resolutie 838 van de VN Veiligheidsraad aangenomen op 10 juni 1993 ([https://undocs.org/S/RES/838\(1993\)](https://undocs.org/S/RES/838(1993))) geraadpleegd op 3 december 2019.

³¹ *Rapport van de United Nations Protection Force missie* (september 1996).

³² *Rapport van UNPROFOR missie*.

³³ *Ibidem*.

vluchtelingen werden weggevoerd en vermoord. Op 24 juli verliet Dutchbat voormalig Joegoslavië om terug te keren naar Nederland.³⁴ De Bosnische Burgeroorlog kwam ten einde met het ondertekenen van het verdrag van Dayton.³⁵ Bosnië was nu opgedeeld in een deel waar bijna uitsluitend Bosniërs woonden en een deel dat voornamelijk door Serviërs werd bewoond.

³⁴ Dirk Schoonoord, 'Chronologie van de Nederlandse betrokkenheid bij het Bosnische conflict en de nasleep ervan 1991-1999', *Srebrenica: een 'veilig' gebied* (2002) aldaar 14.

³⁵ Dirk Schoonoord, 'Chronologie van het Bosnische conflict 1990-1995' *Srebrenica: een 'veilig' gebied* (2002) aldaar 334.

Hoofdstuk 2: De Tweede Kamer over het begin van de Joegoslavische Burgeroorlog

Nu de situatie in Joegoslavië is geschetst en de reactie van de VN-Veiligheidsraad duidelijk is kan worden gekeken naar de reactie van de Nederlandse regering. In dit hoofdstuk zal worden onderzocht wat er in de Tweede Kamer werd gezegd over de Bosnische Burgeroorlog en dan specifiek over de Nederlandse deelname. Voordat er onderzoek gedaan wordt naar de verslagen van de Tweede Kamer met betrekking tot het tot stand komen van UNPROFOR is het handig om de belangrijkste spelers door te nemen. Van 7 november 1989 tot 22 augustus 1994 regeerde het kabinet Lubbers III, een samenwerking van het CDA met de PvdA. Dit kabinet is vernoemd naar Ruud Lubbers (CDA) die de minister president was. De minister van Buitenlandse Zaken was tot 3 januari 1993 Hans van den Broek (CDA) die daarna eurocommissaris werd. Zijn taken werden overgenomen door Peter Kooijmans eveneens uit het CDA. De minister van Defensie tijdens Lubbers III was Relus ter Beek (PvdA).³⁶ Ten slotte zag de samenstelling van de Tweede Kamer er als volgt uit: het CDA had 54 zetels, de PvdA 49, de VVD 22, D66 12 en de overige 13 zetels werden verdeeld onder kleinere partijen.³⁷

Het eerste moment dat de situatie in Joegoslavië in de Tweede Kamer ter sprake kwam was op 12 maart 1991. Dit gebeurde toen het VVD-kamerlid Blaauw de onrust in het land benoemde en hierover vragen aan de minister-president stelde. In dit stadium ging het nog over opstanden in Kroatië die door de Joegoslavische federale regering werden neergeslagen met enkele doden tot gevolg. Blaauw vroeg of er een multilaterale verklaring zou komen en of Nederland, wanneer het later het jaar voorzitter van de Europese Gemeenschap (EG) zou worden, een missie naar Joegoslavië zou ambiëren. Minister-President Lubbers antwoordde hierop dat de regering bezorgd was over de opstanden en dat de EG aan het overleggen was of er een gezamenlijke actie zou komen. De leiders van 'de Twaalf', de landen van de EG, waren het er in elk geval over eens dat de democratische beginselen gerespecteerd dienden te worden. Een missie sloot hij nog niet uit. Hij wist nog niet hoe Nederland zich hierbij zou kunnen inzetten. Lubbers legde een groot deel van de verantwoordelijkheid nog bij de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE).³⁸ In dit Tweede Kamerdebat komt naar voren dat hoewel de Nederlandse regering de situatie in Joegoslavië ernstig vond, ze met terughoudendheid reageerde. In feite was het nog niet duidelijk wat het kabinet zou willen doen.

Vervolgens bleef het een lange tijd stil in de Tweede Kamer met betrekking tot de Joegoslaviëcrisis. De minister van Buitenlandse Zaken besprak het op 2 mei met zijn vaste commissie. Hij rapporteerde hierover in een brief aan de voorzitter van de Tweede Kamer. Er werd in benadrukt dat de situatie in Joegoslavië zeer ernstig was en dat er veel slachtoffers vielen. Ook benoemde hij dat de Joegoslavische regering in Belgrado wist dat als ze repressief zouden optreden tegen

³⁶ Kabinet Lubbers III (1989-1994) (<https://www.rijksoverheid.nl/regering/over-de-regering/kabinetten-sinds-1945/kabinet-lubbers-iii>) geraadpleegd op 4 december 2019.

³⁷ Tweede Kamer verkiezingen 1989 (https://www.parlement.com/id/vh8lnhronvwz/tweede_kamerverkiezingen_1989) geraadpleegd op 4 december 2019.

³⁸ Handelingen van de Tweede Kamer van 12 maart 1991, 60^e vergadering van de Tweede Kamer (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19901991/0000027160/1/pdf/SGD_19901991_0000786.pdf) geraadpleegd op 8 december 2019.

opstandelingen het de samenwerking tussen Joegoslavië en de rest van Europa zou schaden.³⁹ Aan het einde van mei verklaarde de minister opnieuw dat de situatie ernstig was en dat er samen met Joegoslavië gezocht werd naar een oplossing.⁴⁰ Het is duidelijk dat de minister weinig haast had om de situatie te behandelen. In mei was de oplossing van de minister voornamelijk onderhandelen met de partijen om tot vrede te komen. Hierin verschilde de wijze van de Nederlandse regering niet in grote mate met de VN. Beide hoopten ze op een uitkomst waarin ingrijpen niet nodig zou zijn. Ook het feit dat in de Tweede Kamer in deze periode weinig over Joegoslavië werd gesproken maakt duidelijk dat het onderwerp niet hoog op de Nederlandse politieke agenda stond.

De situatie kwam pas begin juli weer ter sprake in de Tweede Kamer. Op 28 en 29 juni was er weer een bijeenkomst van de Europese Raad⁴¹ waarvan de minister van Buitenlandse Zaken op 1 juli verslag deed. De minister verklaarde dat de vergadering voornamelijk over de situatie in Joegoslavië ging. De Europese Raad volgde de ontwikkelingen met aandacht en zorg. Tijdens de Raad kreeg een Ministeriële Trojka de opdracht de situatie ter plekke te bespreken. De Trojka is op 28 juni vertrokken naar Belgrado en Zagreb met als doel het bewerkstelligen van een staakt-het-vuren en het terugkeren naar de barakken van de troepen. Tevens wilde de Europese Raad dat de onafhankelijkheidsverklaringen van Slovenië en Kroatië werden opgeschort.⁴² Uit het verslag van de minister komt een algemene passiviteit van de Europese Raad naar voren. Hoewel de situatie als 'ernstig' werd beschouwd, werd er nog niet vergaderd over mogelijke oplossingen. Wat verder opvalt is dat het onderwerp 'Joegoslavië' maar een kort onderdeel van de brief is. De minister schreef dat de vergadering vooral over Joegoslavië ging. In zijn verslag besteedde hij hier maar een kort hoofdstuk aan terwijl hij dieper inging op andere onderwerpen. Tevens benoemde hij dat de Trojka op 29 juni weer is teruggekeerd naar de Europese Raad maar de minister deed hier geen verslag van. Het lijkt alsof de minister de Joegoslaviëcrisis minder belangrijk vond dan hij deed voortkomen.

De situatie in Joegoslavië bleek uit de hand te lopen. Minister van den Broek stuurde vanaf 10 juli 1991 met enige regelmaat een verslag over 'De situatie in Joegoslavië'. In het eerste verslag schreef de minister eerst een samenvatting van het conflict beginnend bij 1918.⁴³ Hiermee liet de minister blijken dat hij dacht dat de algemene kennis van de Kamerleden over de Joegoslaviëcrisis niet op voldoende niveau was. Verder verklaarde de minister dat de Europese Raad wilde dat het OVSE een

³⁹ Verslag mondeling overleg vaste commissie van Buitenlandse Zaken
(https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19901991/0000028755/1/pdf/SGD_19901991_0002357.pdf)
geraadpleegd op 8 december 2019.

⁴⁰ Handelingen van de Tweede Kamer van 30 mei 1991, 86^e vergadering van de Tweede Kamer
(https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19901991/0000027186/1/pdf/SGD_19901991_0000812.pdf)
geraadpleegd op 8 december 2019.

⁴¹ Voor het verdrag van Lissabon kwamen de minister van Buitenlandse Zaken samen met regeringsleiders geregeld bij elkaar in een Europese Raad. Na het Verdrag van Lissabon is besloten dat er teveel lidstaten waren en de Raad te druk werden als er ook ministers van Buitenlandse Zaken bij aanwezig zouden zijn. De Europese Raad bestaat daarom nu alleen nog uit regeringsleiders.

⁴² Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken aan de Tweede Kamer, 1 juli 1991
(https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19901991/0000030098/1/pdf/SGD_19901991_0003649.pdf)
geraadpleegd op 12 december 2019.

⁴³ Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken aan de Tweede Kamer, 10 juli 1991
(https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19901991/0000034171/1/pdf/SGD_19901991_0007833.pdf)
geraadpleegd op 12 december 2019.

crisismechanisme in werking zou stellen. De Sovjet-Unie wilde in dit mechanisme duidelijk benadrukken dat het OVSE niet zou mogen ingrijpen in binnenlandse aangelegenheden. Van den Broek gaf hier zelf een rede voor: 'toonde de Sovjetdelegatie zich overigens beducht voor de mogelijke precedentwerking van dergelijke missies voor wat betreft toekomstige ontwikkelingen in de USSR.'⁴⁴ De Sovjet-Unie was bang dat wanneer er in Joegoslavië zou worden ingegrepen dat in de toekomst onafhankelijk verklaarde Sovjetstaten zich op hetzelfde zouden beroepen. Dit is ook de directe verklaring waarom er geen vertrouwen was in de VN. Als de VN acties zouden willen ondernemen tegen Joegoslavië moest daar in de Veiligheidsraad een akkoord over ontstaan. De minister schreef dat de Veiligheidsraad vermoedelijk het standpunt zou innemen dat de VN zich niet met binnenlandse aangelegenheden moest inlaten.⁴⁵ De invloed van Nederland was op dit punt minimaal. Uit de brief komt naar voren dat de minister het eens was met de huidige maatregelen, namelijk verder bemiddelen en een wapenembargo. De enige invloed van Nederland is te vinden in het zogenoemde 'Chairman's Statement' dat volgens de minister op een Nederlands tekstvoorstel berustte. In dit statement werd nogmaals opgeroepen om de vijandigheden te stoppen en terug te keren naar de barakken.

Een dag na de brief aan de Tweede Kamer werd deze besproken door de vaste Commissie voor Buitenlandse Zaken. Opvallend is dat Minister van den Broek van vrijwel alle sprekers de complimenten kreeg over zijn optreden. Het grote discussiepunt in dit debat ging over het standpunt van Nederland en de vraag in hoeverre deze verschilde van het standpunt van de EG. Daarop gaf de minister aan dat het standpunt van de Nederlandse regering sterk overeenkwam met het standpunt van de EG. Dit noemde hij geen toeval aangezien Nederland op dat moment voorzitter was van de EG.⁴⁶ Dit standpunt was het toezien op het naleven van het staakt-het-vuren en de vredesonderhandelingen. Op de vraag wat de EG gaat doen wanneer deze akkoorden niet worden nageleefd vertelde de minister dat hij niet vooruit wilde lopen op de zaken en dat de EG dan opnieuw zal samenkomen. Hij beargumenteerde dit door uit te leggen dat de VN hetzelfde zullen doen. Pas als de situatie dreigend zou worden voor de internationale veiligheid zou de Veiligheidsraad bijeenkomen. Daarbij vond hij het gevaarlijk om sterk een kant te kiezen met het gevaar dat de situatie dan zou escaleren. Als de EG zou aandringen op de onafhankelijkheid van de deelstaten zou het Joegoslavische federale leger juist weer de wapens kunnen oppakken. Anderzijds wanneer het teveel de kant zou kiezen van de Federale overheid zouden de deelstaten onderdrukt kunnen worden. Nederland had, als voorzitter van de EG, een actieve rol in de waarnemingsmissie die aan het opstarten was. Ten slotte liet de minister weten dat hij een lastig politiek spel moest spelen om niet tegen een blokkade van bepaalde landen aan te lopen.⁴⁷ Uit dit verslag wordt duidelijk dat Nederland wel degelijk invloed had. Als voorzitter van de EG kon een klein land invloed uitoefenen op de andere EG-landen maar ook op internationale organisaties. Dit wordt

⁴⁴ Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken op 10 juli 1991, aldaar pagina 4.

⁴⁵ Ibidem 5.

⁴⁶ Verslag van mondeling overleg van de vaste Commissie van Buitenlandse Zaken op 11 juli 1991 (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19901991/0000034172/1/pdf/SGD_19901991_0007834.pdf) geraadpleegd op 13 december 2019.

⁴⁷ Verslag van mondeling overleg op 11 juli 1991.

met name duidelijk toen de minister zei dat het niet toevallig was dat de standpunten van Nederland en de EG overeenkwamen. De twee hebben elkaar dus beïnvloed.

In de maanden juli, augustus en het begin van september bleven de berichten van de minister van Buitenlandse Zaken eentonig. De situatie was dreigend en het geweld nam toe en spreidde zich uit naar andere deelstaten van Joegoslavië. De oplossing van de EG bleef onderhandelen met de betrokken partijen en toezien op een staakt-het-vuren.⁴⁸ De internationale gemeenschap hoopte nog steeds de crisis met onderhandelingen te kunnen oplossen. Nederland had, als voorzitter van de EG, hier een leidende rol in. Zo werd bij decreet van de voorzitter van de EG op 3 september 1991 een Joegoslaviëconferentie gehouden in het Vredespaleis in Den Haag. In de brief die Minister van den Broek over deze conferentie aan de Tweede Kamer stuurde schreef hij dat de minister-president de bijeenkomst verwelkomde en dat hijzelf het openingswoord voerde.⁴⁹ Als spreker van het openingswoord had de minister de kans om het debat in een richting te sturen. Ook werd de voorzitter van de vervolgonferentie op niveau van de Joegoslavische ministers en de ministers van de deelrepublieken gekozen naar Nederlands voorstel.⁵⁰ Het valt op dat de Nederlandse invloed is vergroot sinds Nederland het voorzitterschap van de EG heeft overgenomen. De Nederlandse ministers kregen als eerste het woord om een vergadering te openen en stuurden missies aan. De invloed van Nederland was dus, door het voorzitterschap, gegroeid.

In de laatste weken van september bleef de situatie verslechteren. De partijen hielden zich niet aan een staakt-het-vuren en de vraag rees of het nog veilig genoeg was om waarnemingstroepen te sturen. Opvallend is dat vanaf dit moment Minister van den Broek zijn rapporten niet alleen vanuit zijn eigen ministerie schreef maar ook namens de minister van Defensie. Ze schreven dat er op 17 september een bijeenkomst is geweest van de Europese Politieke Samenwerking (EPS) en op 30 september een van de West-Europese Unie (WEU). De EPS was nog voorzichtig en wilde onderzoeken of het mogelijk was een militaire ondersteuning naar Joegoslavië te sturen om de waarnemers te helpen.⁵¹ Twee weken later berichtten de ministers dat de situatie weer was verslechterd. De WEU was een onderzoek gestart naar een mogelijke militaire vredesmacht. De ministers gaven aan dat, mocht een internationale vredesmacht er komen, Nederland daar een voorstander van was en troepen en materieel zou willen leveren. Een militaire macht kon alleen worden uitgezonden wanneer alle partijen ter plekke hier een akkoord voor zouden geven. Tevens werd in deze brief voor het eerst de angst geuit dat het geweld over kon slaan naar Bosnië.⁵² De ideeën van de Europese organisaties

⁴⁸ Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken aan de Tweede Kamer op 3 september 1991 (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19901991/0000034175/1/pdf/SGD_19901991_0007836.pdf) geraadpleegd op 16 december 2019.

⁴⁹ Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken aan de Tweede Kamer op 11 september 1991 (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19901991/0000034176/1/pdf/SGD_19901991_0007837.pdf) geraadpleegd op 16 december 2019.

⁵⁰ Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken 11 september 1991.

⁵¹ Brief van de Ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie aan de Tweede Kamer op 20 september 1991 (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19911992/0000022370/1/pdf/SGD_19911992_0003812.pdf) geraadpleegd op 16 december 2019.

⁵² Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken aan de Tweede Kamer op 1 oktober 1991 (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19911992/0000022371/1/pdf/SGD_19911992_0003813.pdf) geraadpleegd op 16 december 2019.

hingen in grote mate samen met die van de VN. Beide waren van mening dat er via onderhandelingen een akkoord moest worden gesloten maar zagen vanaf eind september in dat de situatie uit de hand liep.

Op 15 oktober 1991 riep ook Bosnië haar onafhankelijkheid uit. Minister van den Broek bleef hopen op een oplossing. In een aantal brieven aan de Tweede Kamer schreef hij dat er opnieuw werd onderhandeld over het neerleggen van de wapens en het vaststellen van nieuwe landgrenzen met onafhankelijke republieken.⁵³ Deze onderhandelingen werden echter keer op keer verstoort door schendingen van het staakt-het-vuren van alle partijen. Deze situatie bleef standhouden voor de rest van het jaar 1991. Aan het einde van het jaar leek het duidelijk dat er een vredesmissie zou gaan komen. Het mandaat van deze missie was nog onzeker.⁵⁴ De EG werkte nauw samen met de VN en de Joegoslaviëconferentie. De Nederlandse invloed komt niet duidelijk naar voren omdat de mening van de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken overeen lijkt te komen met die van de EG en de VN.

In het begin van 1992 gaf Nederland het voorzitterschap van de EG over aan Portugal. In de eerste maand van het nieuwe jaar rapporteerde Minister van den Broek dat de situatie in Joegoslavië niet is veranderd sinds december. Er was nog veel geweld en de internationale gemeenschap probeerde met onderhandelingen een akkoord te krijgen. Nederland heeft middelen vrijgemaakt voor humanitaire hulp via het Rode Kruis en de VN Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen (UNHCR). Verder merkte hij het probleem op dat de wil om militair in te grijpen er wel was maar dat daarvoor akkoord nodig was vanuit de crisisgebieden. De VN onderzocht of er een Hoofdstuk VII-mandaat kan komen.⁵⁵ Een hoofdstuk VII-mandaat wil zeggen dat de Veiligheidsraad maatregelen kan nemen tegen de wil van de staten in kwestie.⁵⁶ Wanneer op 22 februari 1992 door de VN bekend werd gemaakt dat er inderdaad een Hoofdstuk VII missie zal komen maakte de Nederlandse regering bekend hier wellicht aan mee te willen doen.⁵⁷ Over het ontstaan van de desbetreffende resolutie sprak de regering niet. Er zal enige Nederlandse invloed zijn uitgeoefend doormiddel van de Nederlandse bemiddeling in de waarnemingsmissie van de EG. Deze missie heeft samengewerkt met de VN om tot de juiste acties te komen. Verdere Nederlandse invloed met betrekking tot deze resolutie is verwaarloosbaar.

Over het algemeen kan worden gezegd dat in de periode aan het begin van de Joegoslavische- en Bosnische Burgeroorlog de invloed van Nederland voornamelijk kwam door het voorzitterschap van de EG. De maatregelen die de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken wilde nemen komen

⁵³ Brief van de Minister van Buitenlandse zaken aan de Tweede Kamer op 15 november 1991 (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19911992/0000022376/1/pdf/SGD_19911992_0003818.pdf) geraadpleegd op 16 december 2019.

⁵⁴ Verslag van een mondeling overleg van de vaste Commissie van Buitenlandse Zaken en Defensie op 26 november 1991 (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19911992/0000022376/1/pdf/SGD_19911992_0003818.pdf) geraadpleegd op 16 december 2019.

⁵⁵ Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken aan de Tweede Kamer op 6 februari 1992 (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19911992/0000022381/1/pdf/SGD_19911992_0003823.pdf) geraadpleegd op 16 december 2019.

⁵⁶ Willem van Genugten, Fred Grünfeld, Dick Leurlijk, *Internationale Rechtshandhaving* (2007) pagina 386.

⁵⁷ Handelingen Tweede Kamer 1991-1992 10 maart 1992 (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19911992/0000019303/1/pdf/SGD_19911992_0000848.pdf) geraadpleegd op 16 december 2019.

overeen met die van de EG. In de eerste maanden van de Joegoslavische Burgeroorlog was het onduidelijk welk van de Europese internationale organisaties zich hiermee zou bezig houden. Minister van den Broek volgde alle ontwikkelingen en rapporteerde deze aan de Tweede Kamer. Hij oefende ogenschijnlijk niet veel invloed uit op de oplossingen. Toen Nederland het voorzitterschap kreeg werd die invloed iets groter aangezien Nederland dan de vergaderingen en waarnemingsmissies leidde. Uiteindelijk zal blijken dat deze waarnemingsmissies belangrijke informatie aan de VN doorspeelden zodat de VN kon ingrijpen door UNPROFOR op te richten op 22 februari 1992. Een kanttekening is wel dat de minister liet weten dat hij het eens was met de weg die de EG had ingeslagen. De Nederlandse invloed zou beter zijn opgevallen wanneer de Nederlandse minister tegen een EG besluit in zou zijn gegaan.

Deze conclusie komt overeen met de conclusies van bestaande literatuur. Norbert Both schrijft dat er weinig bewijs is dat Nederland voor juni 1991 invloed had. Ook ziet hij dat Nederland de grootste invloed had tijdens het voorzitterschap van de EG.⁵⁸ Nadat Nederland het voorzitterschap doorgaf daalde daarmee de Nederlandse invloed maar het bleef bestaan.⁵⁹ Ook in de bundel *Margins for Manoeuvre in Cold War Europe* blijkt dat de Nederlandse invloed voornamelijk te danken is aan instituties zoals de EG. De instituties zijn juist opgezet zodat kleinere staten meer te zeggen hebben in de internationale politiek. Als voorbeeld wordt het vetorecht dat elk lidstaat binnen de VN heeft voordat een nieuwe staat lid kan worden.⁶⁰ Op deze manier heeft een klein land evenveel macht als een groot land. Dit wordt in deze scriptie bevestigd.

⁵⁸ Both, *From Indifference to Entrapment*, 226.

⁵⁹ *Ibidem*, 232.

⁶⁰ Stefanie F. M. Massink, "A Critical Ally: The Dutch Social Democrats, Spain and NATO, 1949–1977," in Laurien Crump and Susanna Erlandsson (eds.) *Margins for Manoeuvre in Cold War Europe: The Influence of Smaller Powers* (Routledge 2019) pagina 4.

Hoofdstuk 3: De Nederlandse deelname aan UNPROFOR

In het vorige hoofdstuk is gekeken naar de reactie van de Nederlandse regering op de situatie in Joegoslavië van voor het oprichten van UNPROFOR. In dit hoofdstuk zal de reactie van de Nederlandse regering na het oprichten van UNPROFOR worden onderzocht. Vrijwel direct na het aannemen van Resolutie 743, en daarmee het oprichten van UNPROFOR, werd Nederland gevraagd een bijdrage te leveren.⁶¹ Minister van den Broek rapporteerde hierover aan de Kamer dat Nederland een verbindingseenheid, van driehonderd militairen, en een aantal waarnemers zou sturen. Ook waren er Nederlandse militairen betrokken bij het opstarten van de missie in New York en later in Sarajevo.⁶² Als reden voor de Nederlandse deelname benoemde de minister dat Nederland zich zou blijven inzetten voor een vreedzame oplossing van het conflict. Er werd ook benoemd dat Nederland zich al aan het conflict verbonden had omdat het als voorzitter van de EG al stappen gezet had. De Tweede Kamer stemde in met het uitzenden van een verbindingseenheid en in de loop van maart kwamen de eerste troepen aan in Joegoslavië. Door het jaar 1992 heen vroeg de VN om meer Nederlandse troepen. In oktober kwam er een extra Nederlands/Belgisch transportbataljon waaraan 540 extra militairen aan meegewerkt hebben.⁶³ Ook beloofde Minister van Defensie ter Beek dat wanneer de VN zou besluiten een vliegverbod boven Bosnië af te dwingen er Nederlandse F-16's beschikbaar zouden zijn. In januari 1993 trad Minister van den Broek af omdat hij Europees Commissaris voor buitenlandse betrekkingen werd. Hij werd opgevolgd door Peter Kooijmans (CDA), die bekend was als 'man met grote aandacht voor de mensenrechten'⁶⁴. Begin april besloot de VN Veiligheidsraad om een vliegverbod boven Bosnië in te stellen en Nederland stuurde een F-16 Squadron. Op 16 april nam de Veiligheidsraad Resolutie 819 aan die de *Safe Area* Srebrenica aanwees en sprak van een genocide. Om Srebrenica als *Safe Area* te waarborgen werden er 150 Canadese troepen gestationeerd. Opvallend is dat de Minister van Ontwikkelingssamenwerking Jan Pronk (PvdA) daags na het aannemen van Resolutie 819 zei dat de kans groot was dat Srebrenica snel zou vallen en dat de Serviërs de Mosliminwoners zouden afslachten.⁶⁵

Het volgende rapport over de situatie in Joegoslavië van de minister van Buitenlandse Zaken kwam op 3 mei 1993. Daarin deed Kooijmans verslag van een informeel overleg van de ministers van Buitenlandse Zaken van de EG. Tijdens dit overleg kwam voornamelijk naar voren dat de EG de economische sancties wilde aanscherpen zodat de Voormalige Republiek Joegoslavië in een totaal isolement zou raken.⁶⁶ Ook spraken de ministers over militaire maatregelen en kwamen de ministers

⁶¹ Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken aan de Tweede Kamer op 3 maart 1992 (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19911992/0000022383/1/pdf/SGD_19911992_0003825.pdf) geraadpleegd op 20 december 2019.

⁶² Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken op 3 maart 1992.

⁶³ Handeling van de Tweede Kamer op 22 februari 1992 (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19921993/0000011118/1/pdf/SGD_19921993_0000746.pdf) geraadpleegd op 20 december 2019.

⁶⁴ https://www.parlement.com/id/vg09llg6f7zn/p_h_peter_kooijmans geraadpleegd op 20 december 2019.

⁶⁵ Theo Koelé, 'Zo spraken ministers in 1993 binnenkamers over het sturen van militairen naar Srebrenica', *De Volkskrant* (2 januari 2019); NIOD, 'NL Chronologie', *Srebrenica: een 'veilig' gebied* (10 april 2002) pagina 8.

⁶⁶ Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken aan de Tweede Kamer op 3 mei 1993 (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19921993/0000013322/1/pdf/SGD_19921993_0002882.pdf) geraadpleegd op 21 december 2019.

tot de conclusie dat geen enkele optie werd uitgesloten. De minister verklaarde dat hij zelf had aangedrongen op het aanscherpen van de militaire mogelijkheden. De regering wilde meer *Safe Area's* in Bosnië creëren en wilde de optie niet uitsluiten om vanuit de lucht militaire acties uit te voeren. Om zo onder meer artilleriebeschietingen tegen te gaan en de aanvoer van wapens en versterkingen van Bosnische Serviërs te stoppen.⁶⁷ Uit deze brief komt duidelijk naar voren dat Minister Kooijmans het niet volledig eens was met de conclusie van zijn collega's. Hoewel hij de belangen van economische sancties in zag wilde hij verder gaan. Hij wilde de militaire druk verhogen en in elk geval zorgen dat er een plan was in het geval van extra militair ingrijpen. In de week na dit rapport werden de *Safe Area's* uitgebreid en kwamen er meer militairen. De acties die ondernomen werden komen dus overeen met de zaken die de minister in zijn rapport aankaarte.

Gedurende de maanden mei, juni en juli rapporteerde Minister Kooijmans dat de militaire hulp die in Joegoslavië geboden werd steeds uitbreidde. De EG zag dat alleen een handelsembargo niet voldoende druk opleverde en er meer dreiging moest komen. Zo hield de EG nog steeds alle opties open voor verder militair ingrijpen en werden de F-16's ook gebruikt om bevoorradingsroutes aan te vallen. Minister ter Beek liet hierover weten dat de Nederlandse F-16 piloten getraind waren in grondaanvallen maar dat de bevelhebber van UNPROFOR zou besluiten wanneer ze ingezet zouden worden. Minister Kooijmans liet in meerdere rapporten weten dat de *Safe Area's* een belangrijk humanitair doel hadden en dat deze belangrijk waren om te verdedigen. Overigens merkte hij op dat er te weinig grondpersoneel aanwezig was om alle *Area's* te beveiligen maar zag hij hier niet een groot probleem in.⁶⁸ Hieruit komt duidelijk naar voren dat Kooijmans het belangrijk vond om humanitaire hulp te bieden. Hoewel meerdere internationale organisaties in Bosnië opereerden, waaronder Artsen Zonder Grenzen, het Rode Kruis en United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), lag de focus van de internationale politiek eerder bij het bereiken van vrede dan bij het bieden van humanitaire hulp. Dat de Nederlandse regering dit wel belangrijk vond komt nog eens naar voren in een brief van de minister van Ontwikkelingssamenwerking. In deze brief rapporteerde de minister over zijn reis naar Bosnië waarbij hij een begroting bijvoegde van de humanitaire hulp van Nederland aan Joegoslavië. Het bedrag dat Nederland aan humanitaire hulpverlening uitgaf was op dat moment ongeveer even hoog als wat was begroot voor de militaire steun.⁶⁹ Hieruit blijkt nogmaals dat de Nederlandse regering de humanitaire hulp aan voormalig Joegoslavië erg belangrijk vond. Het is lastig om te zeggen wat de invloed van Nederland op deze hulp is omdat niet de volledige begrotingen van de verschillende organisaties onderzocht worden. De benodigde bronnen om dit te onderzoeken zijn niet allemaal beschikbaar en daarom is besloten om dit verder niet te onderzoeken. Er is voor gekozen

⁶⁷ Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken op 3 mei 1993.

⁶⁸ Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken aan de Tweede Kamer op 1 juni 1993 (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19921993/0000013326/1/pdf/SGD_19921993_0002886.pdf) geraadpleegd op 22 december 2019; Brief van de Minister van Defensie aan de Tweede Kamer op 16 juli 1993 (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19921993/0000013330/1/pdf/SGD_19921993_0002890.pdf) geraadpleegd op 22 december 2019.

⁶⁹ Brief van de Minister van Ontwikkelingssamenwerking aan de Tweede Kamer op 26 juli 1993 (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19921993/0000013332/1/pdf/SGD_19921993_0002892.pdf) geraadpleegd op 22 december 2019.

om het hier wel te benoemen omdat de verhouding tussen het bedrag voor humanitaire en militaire hulp wel opvallend is.

In augustus 1993 was er opnieuw een ontwerpovereenkomst om vrede in Bosnië te krijgen. Dit plan werd bedacht door de Britse politicus Lord David Owen en de Noorse Minister van Buitenlandse Zaken Thorvald Stoltenberg.⁷⁰ In dit plan werd Bosnië de Unie van Bosnië en Herzegovina waarin drie deelrepublieken bestonden. Er zou een deelrepubliek voor de Bosnische-Serviërs, een voor de Bosnische Moslims en een voor de Bosnische-Kroaten komen. Elk van deze deelrepublieken zouden een deel van het parlement van de Unie leveren. Noch de republieken als de Unie zelf zou een leger krijgen en UNPROFOR zou erop toezien dat volledig Bosnië zou ontwapenen. Als belangrijke pijlers in dit plan moest de rechtstaat worden teruggebracht in Bosnië met een rechterlijke macht die gedeeltelijk door de Unie en gedeeltelijk door de EG zou worden aangesteld. Minister Kooijmans schreef op 26 augustus een brief aan de Tweede Kamer waarin hij het plan uitlegde. Hij schreef dat de Joegoslaviëconferentie was opgeschort zodat de deelnemende partijen het plan aan hun achterban konden voorleggen.⁷¹ Uiteindelijk stemde het Bosnische parlement, wat voornamelijk uit Bosnische Moslims bestond, tegen waardoor het plan niet doorging.⁷² In het verslag dat Minister Kooijmans aan de Tweede Kamer stuurde komt naar voren dat hij weinig vertrouwen in het plan had. Hij schreef dat hij meerdere malen zijn zorgen had gedeeld met de onderhandelaars en de voorzitter van de EG. Hij schatte de levensvatbaarheid van de Unie van Republieken niet groot. Hierover schreef Kooijmans: “de republiek die in meerderheid door moslims bewoond zal worden, daadwerkelijk levensvatbaar zal zijn; de kansen daarop zouden groter geweest zijn indien aan deze republiek een groter gedeelte van het grondgebied zou zijn toegedeeld.”⁷³ De minister vervolgde zijn brief met zijn rapport over het overleg dat hij op 25 augustus met Owen en Stoltenberg heeft gehad. Hij had in dat overleg nog een keer al zijn zorgen over het plan gedeeld maar er werd niets mee gedaan.⁷⁴ Hier is te zien dat de Nederlandse invloed niet groot was. De Nederlandse regering was tegen dit plan en had de mogelijkheid om dit te uiten. De problemen die de Nederlandse regering met het plan hadden worden simpelweg gehoord en naast zich neergelegd. Het enige wat de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken hierna nog kon doen was dreigen: “zulks ook van wezenlijke betekenis zal zijn voor de beslissing van de Regering over Nederlandse deelname aan de implementatie van een vredesregeling”⁷⁵, doelende op de Nederlandse deelname aan UNPROFOR.

Nadat het Owen-Stoltenbergplan door het Bosnische parlement werd weggestemd ging de VN over op hardere actie. De Secretaris-Generaal wilde UNPROFOR uitbreiden, het liefst tot 30.000 man. Er waren echter niet genoeg landen die manschappen wilden leveren om dit aantal te behalen dus werd het aantal verlaagd naar een minimum van 7.500 man. De ministers van Buitenlandse Zaken en

⁷⁰ Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken aan de Tweede Kamer op 26 augustus 1993 (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19921993/0000013334/1/pdf/SGD_19921993_0002894.pdf) geraadpleegd op 23 december 2019.

⁷¹ Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken op 26 augustus 1993.

⁷² NIOD, ‘Het Owen/Stoltenberg-plan: juli-september 1993’, *Srebrenica: een ‘veilig’ gebied* (2002) 1009-1044, aldaar 1023.

⁷³ Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken op 26 augustus 1993.

⁷⁴ Ibidem.

⁷⁵ Ibidem.

Defensie zagen dit als een realistisch doel. Als het al moeite kostte om 7.500 man op de been te brengen dan was 30.000, hoewel gewenst, onmogelijk. De ministers zegden toe dat Nederland een bijdrage zou leveren van vierhonderd manschappen.⁷⁶ Dat najaar werd er met grote zorgen naar de winter in Bosnië gekeken. Vele mensen waren gevlucht en de gevechten hielden aan zodat er grote angst ontstond hoe de Bosniërs de kou zouden overleven. De VN wilde daarom de UNPROFOR missie nogmaals uitbreiden. De Nederlandse regering besloot om een gevechtseenheid naar Bosnië te sturen. Deze extra bijdrage zal uit nog eens 1.100 manschappen bestaan. In de brief die de ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie aan de Tweede Kamer schreven stond duidelijk vermeld dat deze Nederlandse militairen actief zouden deelnemen aan de zelfverdediging van de VN-vredesmacht. Ook schreven de ministers dat Nederland een van de weinige landen van de EG is die een bijdrage leverde. Alleen Frankrijk en Denemarken leverden ook extra troepen.⁷⁷ Hieruit blijkt dat Nederland als klein land een grote toevoeging deed aan de troepenmacht in Bosnië en daarmee een bepaalde invloed uitoefende.

Eind 1993 stemde de Tweede Kamer in met het voorstel om meer Nederlandse soldaten naar Bosnië te sturen, zoals hierboven beschreven. Begin december werd duidelijk dat, op aandringen van Minister ter Beek, de soldaten in Srebrenica zouden worden gelegerd. Het Nederlandse bataljon zou verantwoordelijk zijn voor het beveiligen van de *Safe Area*.⁷⁸ Vanaf januari 1994 landden er verkenningstroepen om Srebrenica klaar te maken voor de Nederlandse bataljons. Dutchbat arriveerde op 22 februari in voormalig Joegoslavië en kwam op 1 maart 1994 aan in Srebrenica. Vanaf dat moment was het onrustig in Srebrenica waarbij Dutchbat tegen veel moeilijkheden aanliep. Tussen 11 en 13 juli 1995 liep dit uit tot een hoogtepunt waarbij Servische troepen onder leiding van Generaal Ratko Mladić Srebrenica veroverden en duizenden moslimmannen deporteerden en vermoordden.⁷⁹

In de periode tussen de oprichting van UNPROFOR en het moment dat Dutchbat de eerste voet aan de grond zette had Nederland weinig politieke invloed. De Nederlandse regering vond de situatie in Bosnië erg belangrijk en volgde haar op de voet. In grote lijnen waren de oplossingen van de internationale organisaties, zoals de VN en de EG, overeenkomstig met die van de Nederlandse regering. Op de momenten dat de Nederlandse regering het niet eens was met de ingeslagen weg, zoals bij het Owen-Stoltenbergplan, werd het commentaar van tafel geschoven en leverde het niet veel op. Wanneer er gekeken wordt naar de Nederlandse bijdrage in de daadwerkelijke troepenmacht

⁷⁶ Verslag van mondeling overleg van de vaste commissies van Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking aan de Tweede Kamer op 17 september 1993 (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19921993/0000013336/1/pdf/SGD_19921993_0002896.pdf) geraadpleegd op 4 januari 2019.

⁷⁷ Brief van de Ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie aan de Tweede Kamer op 15 november 1993 (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19931994/0000005214/1/pdf/SGD_19931994_0002580.pdf) geraadpleegd op 4 januari 2019.

⁷⁸ Brief van de Minister van Defensie aan de Tweede Kamer op 3 december 1993 (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19931994/0000005216/1/pdf/SGD_19931994_0002582.pdf) geraadpleegd op 4 januari 2019.

⁷⁹ NIOD, 'De executies', *Srebrenica: een 'veilig' gebied* (2002) 2531-2579, aldaar 2542.

van UNPROFOR is de invloed groter. Uiteindelijk zou Nederland 1.803 soldaten naar Bosnië uitzenden. Slechts vijf landen stuurden meer soldaten naar Bosnië.⁸⁰

De conclusie van dit hoofdstuk is in lijn met het eerder onderzoek over dit onderwerp. De Nederlandse invloed als kleine staat in de internationale gemeenschap komt voornamelijk van de multilaterale kaders. In dit onderzoek is echter aangetoond dat dit niet altijd werkt. Hoewel Both in principe van mening is dat de Nederlandse invloed in deze situatie klein is ziet hij vlakken waarop Nederland wel degelijk invloed had. Als voorbeeld geeft hij de leidende rol die Nederland aanneemt bij het vormen van Het Joegoslaviëtribunaal.⁸¹ Dit onderwerp wordt niet meegenomen in de conclusie van deze scriptie omdat het buiten het onderzoek valt.

⁸⁰ Department of Public Information of the United Nations, Former Yugoslavia – UNPROFOR (September 1996) (https://peacekeeping.un.org/en/mission/past/unprof_b.htm) geraadpleegd op 4 januari 2019.

⁸¹ Both, *From Indifference to Entrapment*, pagina 233.

Conclusie

Dat de Bosnische Burgeroorlog de Nederlandse politiek bezighield mag duidelijk zijn. In de nasleep van de genocide zou een uitgebreid onderzoek plaatsvinden wat uiteindelijk tot de val van kabinet Kok II zou leiden. Ook het Joegoslaviëtribunaal zou nog het nodige stof doen opwaaien, met als misschien wel de belangrijkste zaak die van generaal Ratko Mladić. Mladić was commandant van het leger die Srebrenica veroverde en een van de verantwoordelijken voor de genocide. Srebrenica zal voorlopig nog in het Nederlands geheugen zijn gegrift.

Om terug te keren naar de hoofdvraag 'hoe heeft de Nederlandse regering invloed gehad op de VN vredesmissie naar voormalig Joegoslavië?' is het antwoord daarop niet eenduidig. De Nederlandse invloed is aanwezig doordat Nederland zich vanaf het begin van de onrust in Joegoslavië in het conflict interesseerde. De Nederlandse regering was groot voorstander van de verschillende commissies die naar het gebied op bezoek gingen en het conflict nauwlettend in de gaten hielden. Voornamelijk in de tweede helft van '91 is de invloed van Nederland op de internationale politiek te zien. Toen Nederland voorzitter was van de EG bepaalde het de agenda waar de ministers het binnen de EG over hadden. Ook kon de Nederlandse regering op deze positie bepalen welke commissies en trojka's worden gevormd en wie daar lid van werden. De voorzitter van de EG had nauw contact met andere grote internationale organisaties, zoals de VN, de NAVO en de OVSE. Namens de EG voerde Nederland besprekingen met deze organisaties en kon daardoor een bepaalde invloed uitoefenen.

Aan de andere kant is deze invloed niet al te substantieel. Nederland was het over het algemeen eens met de koers die de internationale organisaties volgden. In de eerste jaren werd er door veel overleggen getracht een oplossing te vinden en pas wanneer dat niet werkte kwamen militairen aan te pas. Het komt duidelijk naar voren dat de Nederlandse regering, met name Minister van den Broek, het hier mee eens was en hoopte dat de vredesbesprekingen zouden werken. Wanneer de Nederlandse regering aangaf het ergens niet mee eens te zijn werd dat echter niet gehoord. Toen het Owen-Stoltenbergplan werd voorgesteld en de Nederlandse regering daar haar bedenkingen bij had, werd toch besloten om het plan door te voeren. Zo kan worden gezegd dat de macht van Nederland in de internationale politiek klein is.

Dit onderzoek heeft bevestigd wat in eerdere literatuur naar voren is gekomen. Kleine staten kunnen een beperkte hoeveelheid invloed uitoefenen binnen de kaders van multilaterale organisaties. In het geval van de Bosnische Burgeroorlog oefende Nederland invloed uit op de internationale gemeenschap via de EG. Hoewel multilaterale organisaties landen restricties opleggen biedt het ook de mogelijkheid voor landen om hun stem te laten horen.⁸² Auteurs als Both, Wrede en Hoffenaar komen tot dezelfde conclusie in hun onderzoeken. In deze casus gaat dit voor een groot gedeelte op. Nederland op zichzelf heeft vrijwel geen invloed maar op het moment dat het samenwerkt in multilaterale instituties kan Nederland toch invloed uitoefenen.

Om vervolgens terug te keren naar de discussie in de Internationale Betrekkingen tussen het realisme en het liberalisme laat deze casus zien dat er buiten deze stromingen plek is voor nuancering. De macht van kleine staten, zoals Nederland, is volgens dit onderzoek minimaal. Hierdoor zouden de

⁸² Baehr, 'Human Rights in the Foreign Policy of the Netherlands', pagina 1010.

realisten gelijk krijgen. Echter heerst er minder 'anarchie' binnen het statensysteem als de realisten dat voorstellen. Wanneer gekeken wordt naar alle internationale organisaties die invloed hebben gehad op het internationale beleid ten opzichte van de Joegoslaviëcrisis is het lastig om te spreken van totale anarchie. De W-EU, EG, NAVO, VN, OVSE en nog vele andere organen proberen de internationale politiek te sturen en te behoeden voor die anarchie die de realisten in de internationale politiek zien.

Dit onderzoek laat zien wat de ministers in de aanloop van de Nederlandse uitzending aan de Tweede Kamer lieten weten over de situatie in Joegoslavië. Een eventueel vervolgonderzoek zou de nadruk kunnen leggen op de vergaderingen van de ministerraad over dit onderwerp. Het is goed voorstelbaar dat de ministers in besloten kring anders over de Joegoslaviëcrisis spraken dan in de Tweede Kamer. Een andere mogelijkheid is om de nadruk te leggen op de internationale instituties. Een onderzoek naar die instituten kan duidelijk maken hoeveel invloed Nederland binnen die organisaties had. Ten slotte is het mogelijk dat een specifieke minister een te grote invloed op het Nederlandse beleid heeft gehad. Het zou kunnen dat de betrokken ministers bijvoorbeeld informatie achterhielden of verkeerd interpreteerden waardoor de Tweede Kamer een verkeerd beeld kreeg. Een onderzoek binnen de verschillende ministeries zou hierover helderheid scheppen.

Bibliografie

Primaire bronnen

Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken aan de Tweede Kamer op 3 september 1991
(https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19901991/0000034175/1/pdf/SGD_19901991_0007836.pdf)
) geraadpleegd op 16 december 2019.

Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken aan de Tweede Kamer op 11 september 1991
(https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19901991/0000034176/1/pdf/SGD_19901991_0007837.pdf)
) geraadpleegd op 16 december 2019.

Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken aan de Tweede Kamer op 1 oktober 1991
(https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19911992/0000022371/1/pdf/SGD_19911992_0003813.pdf)
) geraadpleegd op 16 december 2019.

Brief van de Minister van Buitenlandse zaken aan de Tweede Kamer op 15 november 1991
(https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19911992/0000022376/1/pdf/SGD_19911992_0003818.pdf)
) geraadpleegd op 16 december 2019.

Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken aan de Tweede Kamer op 6 februari 1992
(https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19911992/0000022381/1/pdf/SGD_19911992_0003823.pdf)
) geraadpleegd op 16 december 2019.

Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken aan de Tweede Kamer op 3 maart 1992
(https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19911992/0000022383/1/pdf/SGD_19911992_0003825.pdf)
) geraadpleegd op 20 december 2019.

Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken aan de Tweede Kamer op 3 mei 1993
(https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19921993/0000013322/1/pdf/SGD_19921993_0002882.pdf)
) geraadpleegd op 21 december 2019.

Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken aan de Tweede Kamer op 1 juni 1993
(https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19921993/0000013326/1/pdf/SGD_19921993_0002886.pdf)
) geraadpleegd op 22 december 2019.

Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken aan de Tweede Kamer op 26 augustus 1993
(https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19921993/0000013334/1/pdf/SGD_19921993_0002894.pdf)
) geraadpleegd op 23 december 2019.

Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken aan de Tweede Kamer, 1 juli 1991
(https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19901991/0000030098/1/pdf/SGD_19901991_0003649.pdf)
) geraadpleegd op 12 december 2019.

Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken aan de Tweede Kamer, 10 juli 1991
(https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19901991/0000034171/1/pdf/SGD_19901991_0007833.pdf)
) geraadpleegd op 12 december 2019.

Brief van de Minister van Defensie aan de Tweede Kamer op 16 juli 1993
(https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19921993/0000013330/1/pdf/SGD_19921993_0002890.pdf)
) geraadpleegd op 22 december 2019.

Brief van de Minister van Defensie aan de Tweede Kamer op 3 december 1993
(https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19931994/0000005216/1/pdf/SGD_19931994_0002582.pdf)
) geraadpleegd op 4 januari 2019.

Brief van de Minister van Ontwikkelingssamenwerking aan de Tweede Kamer op 26 juli 1993 (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19921993/0000013332/1/pdf/SGD_19921993_0002892.pdf) geraadpleegd op 22 december 2019.

Brief van de Ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie aan de Tweede Kamer op 20 september 1991 (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19911992/0000022370/1/pdf/SGD_19911992_0003812.pdf) geraadpleegd op 16 december 2019.

Brief van de Ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie aan de Tweede Kamer op 15 november 1993 (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19931994/0000005214/1/pdf/SGD_19931994_0002580.pdf) geraadpleegd op 4 januari 2019.

Department of Public Information of the United Nations, Former Yugoslavia – UNPROFOR (September 1996) (https://peacekeeping.un.org/en/mission/past/unprof_b.htm) geraadpleegd op 4 januari 2019.

Handeling van de Tweede Kamer op 22 februari 1992 (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19921993/0000011118/1/pdf/SGD_19921993_0000746.pdf) geraadpleegd op 20 december 2019.

Handelingen Tweede Kamer 1991-1992 10 maart 1992 (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19911992/0000019303/1/pdf/SGD_19911992_0000848.pdf) geraadpleegd op 16 december 2019.

Handelingen van de Tweede Kamer van 12 maart 1991, 60^e vergadering van de Tweede Kamer (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19901991/0000027160/1/pdf/SGD_19901991_0000786.pdf) geraadpleegd op 8 december 2019.

Handelingen van de Tweede Kamer van 30 mei 1991, 86^e vergadering van de Tweede Kamer (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19901991/0000027186/1/pdf/SGD_19901991_0000812.pdf) geraadpleegd op 8 december 2019.

https://www.parlement.com/id/vg09llg6f7zn/p_h_peter_kooijmans geraadpleegd op 20 december 2019.

Kabinet Lubbers III (1989-1994) (<https://www.rijksoverheid.nl/regering/over-de-regering/kabinetten-sinds-1945/kabinet-lubbers-iii>) geraadpleegd op 4 december 2019.

Rapport van de United Nations Protection Force missie (september 1996).

Resolutie 713 van de VN Veiligheidsraad, aangenomen op 25 september 1991 ([https://undocs.org/S/RES/713\(1991\)](https://undocs.org/S/RES/713(1991))) geraadpleegd op 2 december 2019.

Resolutie 721 van de VN Veiligheidsraad, aangenomen op 27 november 1991 ([https://undocs.org/S/RES/721\(1991\)](https://undocs.org/S/RES/721(1991))) geraadpleegd op 2 december 2019.

Resolutie 724 van de VN Veiligheidsraad, aangenomen op 15 december 1991 ([https://undocs.org/S/RES/724\(1991\)](https://undocs.org/S/RES/724(1991))) geraadpleegd op 2 december 2019.

Resolutie 743 van de VN Veiligheidsraad, aangenomen op 21 februari 1992 ([https://undocs.org/S/RES/743\(1992\)](https://undocs.org/S/RES/743(1992))) geraadpleegd op 2 december 2019.

Resolutie 749 van de VN Veiligheidsraad, aangenomen op 7 april 1992
([https://undocs.org/S/RES/749\(1992\)](https://undocs.org/S/RES/749(1992))) geraadpleegd op 2 december 2019.

Resolutie 758 van de VN Veiligheidsraad, aangenomen op 8 juni 1992
([https://undocs.org/S/RES/758\(1992\)](https://undocs.org/S/RES/758(1992))) geraadpleegd op 2 december 2019.

Resolutie 762 van de VN Veiligheidsraad, aangenomen op 30 juni 1992
([https://undocs.org/S/RES/762\(1992\)](https://undocs.org/S/RES/762(1992))) geraadpleegd op 2 december 2019.

Resolutie 769 van de VN Veiligheidsraad, aangenomen op 7 augustus 1992
([https://undocs.org/S/RES/769\(1992\)](https://undocs.org/S/RES/769(1992))) geraadpleegd op 2 december 2019.

Resolutie 776 van de VN Veiligheidsraad, aangenomen op 14 september 1992
([https://undocs.org/S/RES/776\(1992\)](https://undocs.org/S/RES/776(1992))) geraadpleegd op 2 december 2019.

Resolutie 802 van de VN Veiligheidsraad, aangenomen op 25 januari 1993
([https://undocs.org/S/RES/802\(1993\)](https://undocs.org/S/RES/802(1993))) geraadpleegd op 2 december 2019.

Resolutie 807 van de VN Veiligheidsraad, aangenomen op 19 februari 1993
([https://undocs.org/S/RES/807\(1993\)](https://undocs.org/S/RES/807(1993))) geraadpleegd op 2 december 2019.

Resolutie 815 van de VN Veiligheidsraad, aangenomen op 30 maart 1993
([https://undocs.org/S/RES/815\(1993\)](https://undocs.org/S/RES/815(1993))) geraadpleegd op 2 december 2019.

Resolutie 819 van de VN Veiligheidsraad aangenomen op 16 april 1993
([https://undocs.org/S/RES/819\(1993\)](https://undocs.org/S/RES/819(1993))) geraadpleegd op 3 december 2019.

Resolutie 838 van de VN Veiligheidsraad aangenomen op 10 juni 1993
([https://undocs.org/S/RES/838\(1993\)](https://undocs.org/S/RES/838(1993))) geraadpleegd op 3 december 2019.

Resolutie 847 van de VN Veiligheidsraad, aangenomen op 30 juni 1993
([https://undocs.org/S/RES/847\(1993\)](https://undocs.org/S/RES/847(1993))) geraadpleegd op 2 december 2019.

Resolutie 871 van de VN Veiligheidsraad aangenomen op 1 oktober 1993
([https://undocs.org/S/RES/871\(1993\)](https://undocs.org/S/RES/871(1993))) geraadpleegd op 3 december 2019..

Koelé, Theo, 'Zo spraken ministers in 1993 binnenkamers over het sturen van militairen naar Srebrenica', *De Volkskrant* (2 januari 2019).

Tweede Kamer verkiezingen 1989
(https://www.parlement.com/id/vh8lnhronvwz/tweede_kamerverkiezingen_1989) geraadpleegd op 4 december 2019.

Verdrag inzake de voorkoming en bestraffing van genocide (Parijs 1948)
(<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%2078/volume-78-I-1021-English.pdf>)
geraadpleegd op 3 december 2019.

Verslag mondeling overleg vaste commissie van Buitenlandse Zaken
(https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19901991/0000028755/1/pdf/SGD_19901991_0002357.pdf
) geraadpleegd op 8 december 2019.

Verslag van een mondeling overleg van de vaste Commissie van Buitenlandse Zaken en Defensie op 26 november 1991
(https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19911992/0000022376/1/pdf/SGD_19911992_0003818.pdf
) geraadpleegd op 16 december 2019.

Verslag van mondeling overleg van de vaste Commissie van Buitenlandse Zaken op 11 juli 1991 (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19901991/0000034172/1/pdf/SGD_19901991_0007834.pdf) geraadpleegd op 13 december 2019.

Verslag van mondeling overleg van de vaste commissies van Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking aan de Tweede Kamer op 17 september 1993 (https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19921993/0000013336/1/pdf/SGD_19921993_0002896.pdf) geraadpleegd op 4 januari 2019.

Literatuur:

Baehr, Peter, Monique Castermans-Holleman en Fred Grünfeld, 'Human Rights in the Foreign Policy of the Netherlands', *Human Rights Quarterly* Vol. 24, No. 4 (November 2002) 992-1010.

Both, Nortbet, *From Indifference to Entrapment. The Netherlands and the Yugoslav Crisis, 1990-1995* (zp 2000).

Crump, Laurien, Susanna Erlandsson, e.a., *Margins for Manoeuvre in Cold War Europe: The Influence of Smaller Powers* (2019).

Dijk, Ruud van, Samuël Kruizinga, Vincent Kuitenbrouwer, e.a., *Shaping the International Relations of the Netherlands, 1815-2000* (2018).

Genugten, Willem van, Fred Grünfeld, Dick Leurdijk, *Internationale Rechtshandhaving* (2007).

Gluckstein, Donny, 'Yugoslavia – Balancing Powers', in: *A People's History of the Second World War. Resistance Versus Empire* (zp 2012) 25–37.

Hoffenaar, Jan, 'Nederland en zijn militaire veiligheid', in Mathieu Segers, Jacco Pekelder en Remco Raben, *De wereld volgens Nederland* (Amsterdam 2015).

Ingebritsen, Christine, *Small States in International Relations*, (zp 2006).

Jackson, Robert, *Global Politics in the 21st Century* (Cambridge 2013).

Jones, Adam, *Genocide: A Comprehensive Introduction* (3 edition; London ; New York 2016).

NIOD, 'De executies', *Srebrenica: een 'veilig' gebied* (2002) 2531-2579.

NIOD, 'Het Owen/Stoltenberg-plan: juli-september 1993', *Srebrenica: een 'veilig' gebied* (2002) 1009-1044.

NIOD, *Srebrenica: een 'veilig' gebied* (2002, Amsterdam).

Poonawala, Jumana, 'Yugoslavia: The Inevitable Fragmentation', *Pakistan Horizon* 46 (1993) 73–106.

Schoonoord, Dirk, 'Chronologie van de Nederlandse betrokkenheid bij het Bosnische conflict en de nasleep ervan 1991-1999', *Srebrenica: een 'veilig' gebied* (2002).

Schoonoord, Dirk, 'Chronologie van het Bosnische conflict 1990-1995' *Srebrenica: een 'veilig' gebied* (2002).

Wrede, Matthias, 'Small States, Large Unitary States and Federations', *Public Choice*, Vol. 19 (april 2004).